

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12:17.026.4(430) "17/18 "(092)
DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2021.4/22>

Романів Х.Б.

Львівський державний університет внутрішніх справ

ТРАНСЦЕДЕНТАЛЬНА СВОБОДА І. КАНТА ЯК ОСНОВА ОСОБИСТОЇ МОРАЛЬНОСТІ ТА ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

У статті розглянуто поняття свободи, яке є головним поняттям усієї «практичної філософії» Канта, основною трансцендентальною ідеєю і першим постулатом кантівської етики. Як вважає філософ, людина не тільки емпіричний індивід, але й трансцендентальний суб'єкт, а тому свобода залежить від трансцендентних підстав її буття і повинна бути забезпечена як у зовнішніх відносинах, так і у внутрішніх мотивах поведінки.

Встановлено, що саме категоричний імператив І. Канта є підтвердженням свободи. В його основі лежить свідомість: ти можеш, тому що ти повинен. Звідси випливає, що свободі передують обов'язок, більше того, свобода і є добровільним виконанням свого обов'язку, адже людина керується «тільки своїм власним і тим не менш загальним законодавством». Кант стверджує, що свобода можлива лише у сфері моральності, яка протистоїть природній необхідності. Разом з тим, свобода, будучи продуктом лише чистого розуму, поєднує два світи: чуттєвий і надчуттєвий. Відповідно до цього свобода може бути належно зрозуміла лише з врахуванням роздвоєності всього існуючого, тому, подібно людині в цілому, вона належить двом світам і характеризується протилежними визначеннями.

Виявлено, що зміст моральної незалежності й автономії особистості, її здатність і право самій встановлювати правила належного і дотримуватися їх без зовнішнього тиску і примусу визначає свобода. Вільна воля одночасно є і моральним законодавцем, і добровільним виконавцем моральних правил. Звідси випливає, що вчення Канта про право через поняття свободи вступає в зв'язок із його вченням про моральність. Одночасно свобода виступає як основа особистої моральності, основа правових відносин і мета соціального життя.

Завдяки аналізу свободи Канта встановлено, що він її розуміє як породження чистого розуму; незалежність волі від природного феноменального закону; загальний принцип конституювання особистості; незалежність людини від будь-якого свавілля; головний компонент і вихідний пункт визначення права; умову моральної самостійності людських вчинків; незалежність від емпіричних умов, а також як здатність самостійно починати низку подій та здатність до морального самовизначення.

Ключові слова: свобода, право, мораль, категоричний імператив, трансцендентальність, автономія.

Постановка проблеми. Поняття свободи є головним поняттям усієї «практичної філософії» Канта, основною трансцендентальною ідеєю і першим постулатом кантівської етики. Як вважає філософ, людина є не тільки емпіричним індивідом, але й трансцендентальним суб'єктом, тому свобода залежить від трансцендентних підстав її буття і повинна бути забезпечена як у зовнішніх відносинах, так і у внутрішніх мотивах поведінки.

Зміст моральної незалежності й автономії особистості, її здатність і право самій встановлювати

правила належного і дотримуватися їх без зовнішнього тиску і примусу визначає свобода. Вільна воля одночасно є і моральним законодавцем, і добровільним виконавцем моральних правил, причому німецький мислитель особливо підкреслює, що у вільному моральному вчинку особистість керується «тільки своїм власним і тим не менш загальним законодавством». Звідси випливає, що вчення Канта про право через поняття свободи пов'язане з його вченням про моральність. Одночасно свобода виступає як основа особистої

моральності, основа правових відносин і мета соціального життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість науковців присвятили свої праці дослідженню вчення І. Канта, зокрема Ю.А. Аксенов, Г.І. Завьялова, Т.О. Подковенко, Ю.О. Федорова тощо. Однак питання ролі свободи, її розуміння у філософії І. Канта залишилися поза їх увагою.

Постановка завдання. Мета роботи – розгляд свободи І. Канта як основи особистої моральності та правових відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-який аналіз філософії Канта необхідно розпочинати з його категоричного імперативу, який звучить таким чином: «Вчиняй так, щоб ти завжди ставився до людства і у своїй особі, і в особі ... так само, як до мети, і ніколи не ставився би до нього тільки як до засобу». Цей категоричний імператив можна доповнити ще однією максимою: «Вчиняй так, щоб максима твоєї волі могла одночасно мати силу принципу загального законодавства» [1, с. 261, 270]. З аналізу цих висловів випливає, що умовою імперативу є свобода. Кант навіть називає категоричний імператив синтетичною апіорною пропозицією, що структурно включає свободу [2, с. 21]. Свобода як основний постулат є необхідною умовою й основою моральності. Існує твердження, що «свобода – нерв філософії Канта» [3, р. 17].

Як стверджує І. Кант, людство вступає на перший історичний щабель моральності за допомогою права, проте самі правові відносини в повному сенсі людей не є моральними. Індивіди керуються не велінням обов'язку, а міркуваннями вигоди, страхом покарання тощо. Право забезпечує зовні благопристойні, цивілізовані відносини між суб'єктами навіть за наявності їх взаємної антипатії [4, с. 61-62]. Згідно Канту, право – це сукупність умов, за яких із позиції загального закону свободи сваволя (вільна воля) однієї особи сумісна зі свавіллям (вільною волею) іншої особи. На думку мислителя, значимість ідеї права полягає в ідеї свободи. Це є особливо значущим, оскільки свобода у вченні мислителя наділена не тільки етичним змістом, але й набуває правового характеру. До того ж свобода розуміється не лише як формальна свобода (загальний принцип конституювання особистості), але як реальна свобода конкретної живої людини. Це спричинено як державно-політичною організацією суспільства, так і тим, що мораль має потребу в захисті. Тому в ім'я ідеї свободи та в ім'я морального характеру права І. Кант обмежує права держави. За І. Кан-

том, і право, і мораль можуть і повинні ґрунтуватися тільки на свободі [5, с. 47]. Кант висловлюється про те, що «...правління (Regierung)... ґрунтоване на принципі благовоління народів як благовоління батька своїм дітям, інакше кажучи, правління вітцівське (*imperium paternale*), за якого піддані як неповнолітні не в змозі відрізнити, що для них дійсно корисне або шкідливе, і вимушені поводитися виключно пасивно, аби вирішення питання про те, як вони мусять бути щасливими, очікувати від одного лише судження глави держави, а щоб він побажав цього – очікувати від однієї лише його доброти, – таке правління є найбільшим деспотизмом, який тільки можна собі уявити (це устрій, за якого знищується усяка свобода підданих, котрі не мають у такому разі жодних прав). Не вітцівське, а вітчизняне правління (*imperium non paternale, sed patrioticum*) – ось єдино мислиме для правоздатних людей щодо відношення благовоління властителя» [6, с. 79-80].

Мислитель започатковує первинність ідеї свободи особистості щодо права, права щодо ідеї державного устрою суспільства, а також перевагу ідеї державного устрою суспільства щодо самих держав. Наш обов'язок, як вважає І. Кант, полягає не у створенні досконалого правового громадянського суспільства, в якому панують свобода та обов'язок, а в тому, щоб діяти відповідно до ідеї цієї мети. Варто зазначити, що Кант не тільки продовжив традиції Просвітництва й буржуазних революцій XVIII століття, але й на ціле століття спрогнозував важливість людської свободи та необхідність її правових гарантій, зробивши свободу людини головним компонентом і вихідним пунктом визначення права [5, с. 48]. Мислитель вважав, що: «свобода, оскільки вона сумісна зі свободою кожного іншого, згідно із загальним законом і є це єдине початкове право, властиве кожній людині внаслідок її належності до людського роду». Надалі філософ стверджував і демонстрував, що правова рівність, право розпоряджатися собою, своїм майном і думками та «всі ці правомочності закладені вже в самому принципі природженої свободи і ... дійсно не відрізняються від цієї свободи» [7, с. 147].

Свободу Кант розуміє як незалежність людини від свавілля будь-кого. У цьому випадку право виступає як сукупність умов, за яких свавілля однієї особи сумісне зі свавіллям іншої з огляду на загальний закон свободи. «Таким чином, – пише філософ, – якщо мій вчинок або взагалі мій стан сумісний із свободою кожного згідно із загальним законом, то той, хто перешкоджає мені в цьому,

не має рації, бо така перешкода (протидія) несумісна зі свободою, згідною із загальним законом» [7, с. 147]. Надалі мислитель стверджує, що «свобода [члена суспільства] як людини, принцип якої за відношенням до устрою суспільства я висловлюю в наступній формі: ніхто не може примусити мене бути щасливим так, як він хоче (так, як він уявляє собі добробут інших людей); кожен має шукати свого щастя на тому шляху, котрий йому самому видається добрим, якщо тільки він цим не шкодить свободі інших прагнути досягти подібної мети – свободи, сумісної за певним можливим загальним законом зі свободою всіх (тобто з їхнім правом шукати щастя)» [6, с. 79-80].

Задля того, щоб правильно зрозуміти Кантівське вчення про свободу, потрібно повною мірою врахувати його висловлювання про первинні, об'єктивні задатки, притаманні людській природі, тобто задатки людини як природної істоти. Кант до них відносить всю життєдіяльність живого організму, тому що вона діє не за правилами розуму, отже, невільно. Такими прагненнями є: самозбереження, продовження роду, життя спільно з іншими людьми. Ці природні задатки за певних умов можуть стати джерелом вад, які Кант називає скотськими: обжерливість, хіть, дике беззаконня. Задатки людяності серед іншого припускають наявність розуму. Бажання людських індивідів домагатися визнання своєї гідності відноситься до цих завдатків. Із цим пов'язано бажання домагатися переваги над іншими, честолюбство, суперництво, ревності. Ці специфічні задатки можуть стати причиною виникнення вад культури, як їх називає Кант. Йдеться про заздрість, невдячність, зловтіху. Згідно з Кантом, здатність сприймати повагу до морального закону є задатком особистості. Отже, поняття особистості ототожнюються з поняттям морального суб'єкта [8, с. 22-23].

Як вважає Кант, людина, будучи емпіричною істотою, вся її поведінка та всі її дії підпорядковані загальній каузальності й зовнішній необхідності, тому в цій площині сущого, де взагалі немає свободи, людина та її вчинки теж невільні. Звідси Кант зауважує, що під час теоретичного пізнання не тільки можна виявити, але й заздалегідь точно передбачити подібно місячному або сонячному затемненню емпіричні характеристики поведінки людини як сукупності необхідних причинно-наслідкових зв'язків. Проте згідно з кантівським вченням людина є не лише емпіричним явищем (феномен), але й трансцендентальною сутністю (ноумен), їй властива свобода. У цьому відношенні її вчинок є актом вільної волі, абсолютно незалеж-

ної від зовнішніх потреб, детермінацій і каузальності. Отже, як вважає Кант, той самий вчинок, розглянутий у різних відносинах, тобто з позицій сущого або належного, емпіричного або трансцендентального, одночасно може бути схарактеризований двояко: як явище, підпорядковане законам каузальності, і як акт вільної волі. Виходячи з позицій кантівської моралі, підхід до людини продиктований прагненням підняти «людину над самою собою» [9, с. 86-87]. Тому людина як феномен визнає свою підпорядкованість механічній каузальності, але, будучи істотою мислячою, завдяки моральному закону вона вільна. Яким би безпосереднім надбанням будь-якої людини не було відчуття свободи, воно, тим не менш, не знаходиться на поверхні свідомості, тому потрібна глибина аналізу [2, с. 23-24]. Отже, І. Кант приймає й дозволяє антиномію, протиставляє між собою ідеї необхідності і свободи. Кант вважає, що свобода зовсім не суперечить необхідності. Водночас людина і вільна, і підпорядкована природним законам. У світі явищ все підпорядковано закону причинного зв'язку, але свобода не відноситься до явища, а до «речі самої в собі», оскільки вона є здатністю самостійного починання, тобто не вимагає ніякої іншої причини, крім себе самої. Тому без будь-якого протиріччя можна прийняти, що та ж сама річ одночасно є вільною (як річ в собі) і не вільною (як явище) [8, с. 23-24]. Кант роз'яснює: «ту ж саму волю в її прояві (у вчинках) можна розуміти, з одного боку, як необхідну закону природи і тому не вільну, а з іншого боку, як належить речі в собі, не підлеглу закону природи і тому як вільну» [10, с. 16-18]. Можливість такого поєднання емпіричного і трансцендентного, необхідності і свободи з усією очевидністю проявляється в розумінні розуму Кантом. Відомо, що мислитель розрізняє емпіричний і чистий розум. На відміну від «Критики чистого розуму» свою другу «Критику ...» Кант назвав «Критикою практичного розуму», оскільки поряд з емпіричним практичним розумом одним із головних призначень було дослідження можливості й дійсності чистого практичного розуму, існування якого не підлягає сумніву, здатного самовизначатися безвідносно до чуттєвих обставин. Хибним є уявлення про те, що Кант стверджує про існування в людині двох розумів: емпіричного й чистого. Людський розум один і виступає в двох іпостасях: як чистий розум він є «річчю в собі» та існує у повсякденному житті людини. Він не є явищем, не підпорядкований будь-яким умовам чуттєвості. Породженням чистого розуму є свобода. Не беручи до уваги, що

чистий розум належить смертному і живому індивіду, разом з тим він існує поза часом і простором, з чого випливає, що тут відсутнє причинно-наслідкове відношення. Чистий розум ініціює вільні дії не як безпосередня, найближча причина (таке має місце лише в емпіричному казуальному ряду), а як певний «образ думок», духовний склад особистості, її моральна орієнтація. Звідси випливає, що суспільний розум, суспільна свідомість і чистий розум – те ж саме, оскільки такий розум є вільним від упереджень, егоїстичних пристрастей, почуттєвих спонукань. Протиставлення особистого суспільному в понятті чистого розуму нівелюється, оскільки особисте, природа якого соціальна, піднімається до рівня, обумовленого власною природою. Трьома основними невикорінними ідеями чистого розуму, за твердженнями мислителя, є ідея безсмертя людської душі, ідея свободи, ідея Бога. Кант ці ідеї називає регулятивними принципами, підкреслюючи тим самим їхню роль у поведінці людей, у формуванні їхнього менталітету. По суті, в цій трійці основних ідей чистого розуму ідеї свободи належить провідна роль, оскільки пізнання буття Бога й особистого безсмертя рекомендує вибір між протилежними переконаннями, що неможливо без свободи волі. Отже, ідея свободи – це ідея, усвідомлювана людиною в усьому її значенні, суттєвий зміст чистого розуму, який морально звільняє, морально перетворює емпіричне людське існування, а не просто виступає як переконання і думка окремих індивідів [8, с. 17-20].

Для І. Канта свобода розуму – це свобода людини як розумної істоти та свобода морального закону, тому це є законом свободи. Зміст цієї свободи простежується в тому, що ми можемо затвердити рішення: бути розумною людиною. Свобода як свобода розуму продукує моральний закон та вказує нам на вчинки, які гармонізують з розумом. Вона каже нам: щоб бути розумною людиною, я можу чинити те, що я мушу чинити. Визначаючи свободу через розум людини, її усвідомлення себе членом суспільства, І. Кант продукував цю свободу як основний фактор самореалізації індивіда. Для того, щоб бути повноцінною особистістю, людині необхідно мати розумну свободу та поважати й визнавати свободу інших. Категоричний імператив, будучи основним принципом суспільного життя та основою правового устрою людського суспільства, наголошує саме на цьому. Ідея свободи, крім того, не є безумовною, вона водночас передбачає відповідальність за збереження свободи інших та відповідальність за свої

вчинки і, що не менш важливо, обов'язково передбачає рівність усіх суб'єктів. Мислитель, з одного боку, трактує свободу людини як її природну властивість і необхідність, з іншого – пов'язує цю свободу з відповідальністю. Категоричний імператив Канта, наділяючи індивіда повною свободою вирішувати самостійно, яка лінія поведінки найбільшою мірою узгоджується з моральним законом, передбачає загальну ідею повинності перед людством. Мислитель таким трактуванням має на меті уникнути шаблони й надати індивіду свободу вчинків. Права та свободи людини, на думку І. Канта, мають бути для державної влади і для всіх членів суспільства священними, а будь-яке їх порушення, навіть одичне, порушує принцип справедливості й здатне знищити весь громадянський устрій. За І. Кантом, правомірні обмеження проте мають місце тільки щодо громадянської свободи; свобода особистості (автономія) не підлягає за жодних обставин обмеженню [5, с. 47-48].

На думку Канта, тільки через свободу можемо говорити про надчуттєве, виводячи розум за межі теоретичних узагальнень. Згідно з Кантом, свобода є умовою моральної самостійності людських вчинків [11, с. 77]. За Кантом, джерело свободи лежить у надчуттєвій області. Здатність до свободи виникає з умов необхідного порядку природи. В основі кантівської теорії свободи лежить поєднання чуттєвого і надчуттєвого. Свободу філософ визначає як незалежність від емпіричних умов, як здатність самостійно починати низку подій [12, с. 491-492]. Подібно до інших речей природи людина не може бути тільки засобом, цілком обумовленим ззовні, вона завжди носить у собі свою мету. Людина вільна, тому мислитель свободу і специфіку людського розуму пов'язує зі світом практики [13, с. 423-424, 217].

Свобода у філософії І. Канта – це здатність до морального самовизначення. Для Канта підтвердженням свободи служить існування категоричного імперативу, в основі якого лежить свідомість: ти можеш, тому що ти повинен. Відповідно до Канта, свободі передує обов'язок, більше того, свобода і є добровільне виконання свого обов'язку, засноване на усвідомленні морального закону. Звідси випливає, що свобода можлива лише у сфері моральності, яка протистоїть природній необхідності. Оскільки в Канта свобода виявилася за межами природного детермінізму, вона відкрила шлях до автономії вільного суб'єктивного існування під час виконання моральних умов категоричного імперативу. За допомогою розуму людина задає сама собі загальнозначущі та неза-

лежні від часу закони, що дозволяє їй бути вільною. Врешті-решт протиставлення людської свободи детермінізму природних закономірностей і зв'язаність її загальною значимістю категоричного імперативу призвели до того, що тепер індивід отримав не менш суворі та обов'язкові закони «зсередини» [14, с. 85].

Кант, який сформулював в якості одного зі своїх постулатів принцип безумовної протилежності свободи природі, не міг не дійти висновку, що людська істота вільна лише як трансцендентний суб'єкт, тобто в міру своєї незалежності від емпіричного існування, повністю підлеглого необхідному зв'язку подій. Згідно з Кантом, дуалістична інтерпретація природи людини означає, що свобода можлива лише як незалежність від необхідності. Отже, людина вільна тією мірою, в якій чуттєві спонукальні мотиви її поведінки поступаються місцем надчуттєвому, апріорно імперативу. У Канта в якості суб'єкту свободи є людина – істота надчуттєвого світу. Дійсній необхідності явищ природи не суперечить можливість свободи. Принцип детермінізму – універсальний принцип природи. Як біологічний суб'єкт людина підкоряється необхідності причинного порядку, але вона вільна як субстанція [13, с. 428].

У своїй полі функціональності ідея свободи одночасно вирішує кілька проблем: у сфері естетичної здатності судження вона під час гри уяви і розуму виконує вирішальну роль, яку переживають як задоволення. Така рівновага компенсує недолік розуміння уяви і недолік чуттєвого споглядання для розуму. Ідея свободи також виконує функцію поступового переходу між прекрасним і піднесеним. Ідея свободи виконує роль рівноваги для розуму й чуттєвості. Нарешті вона, виступаючи в якості кінцевої мети природи і єдиного поняття надчуттєвого, яке доводить свою об'єктивну реальність у природі, вирішує проблему суперечності теоретичного і практичного розуму як розрізнення природи і свободи. Проте найбільш ґрунтовним визначенням ідеї свободи є те, що завдяки ідеї свободи Я, для якого вона є кінцевою метою, може «зарахувати себе ... до чуттєвого світу ... і до світу інтелектуального». Тому, ідея свободи (і Я) знаходиться посередині «чуттєвого» і «надчуттєвого» [15, с. 64-65].

Отже, одним із найважливіших положень трансцендентального ідеалізму Канта, без сумніву, виступає тотожність вільної волі з моральним діянням. У літературі за пильного аналізу кантівської філософської системи виділяють сім різних понять свободи. Своє обґрунтування єдності різних видів

свободи отримує в єдності ноуменального буття. Вивчаючи Канта, перш за все зустрічається те поняття свободи, яке міститься в «Критиці чистого розуму», – це свобода як трансцендентальна здатність розуму. Другий варіант свободи близький до поняття добровільного підпорядкування «долі» стоїків, а також до спінозівської пізнаної необхідності. «Вищий принцип свободи» – це третій вид свободи, тобто свобода трансцендентальна, яка становить основу самовизначення особистості. «Анархічна свобода» є четвертим видом свободи, яку треба розуміти як здатність до довільних рішень і дій. П'ятий різновид свободи, як і шостий, носить соціально-історичний характер. В історичному процесі свобода впливає з ідеї морального самовизначення. У діяльності художнього генія і деякою мірою в поведінці тих споживачів мистецтва, яких можна віднести до числа його гарячих шанувальників, проявляється сьомий вид свободи, яка є свободою «сили уяви» і здатності гри як невід'ємного компонента художньої творчості. Отже, філософія Канта чітко сконцентрована навколо принципу свободи. На шляху реалізації цього принципу він намагається подолати протиріччя і труднощі, що виникають. Можна вважати беззаперечною заслугою філософа обґрунтування того, що розумність кожного конкретного індивіда дає йому можливість бути вільною людиною. Як розум окремого індивіда передбачає існування суспільства, так і індивідуальна свобода кожної людини неможлива без соціальної свободи всіх, яка водночас за своєю суттю індивідуальна й універсальна та виступає в якості буття індивідуальної свободи [16, с. 33-34].

Висновки. Отже, саме категоричний імператив І. Канта є підтвердженням свободи. В його основі лежить свідомість: ти можеш, тому що ти повинен, звідси випливає, що свободі передує обов'язок. Більше того, свобода й є добровільним виконанням свого обов'язку, адже людина керується «тільки своїм власним і не менш загальним законодавством».

Кант стверджує, що свобода можлива лише у сфері моральності, яка протистоїть природній необхідності. Разом з тим свобода, будучи продуктом лише чистого розуму, поєднує два світи: чуттєвий і надчуттєвий. Як вважає Кант, в якості явища природи людина не вільна, будучи чуттєвою істотою, вона обумовлена своїми пристрастями, сприйняттями, переживаннями, оскільки її природна суть визначається законами природи. Однак людина є не тільки емпіричним індивідом, а й трансцендентальним суб'єктом, не схильним

до необхідності, тому вона вільна. Людина виступає як розумна, розумно діюча, моральна, вільна істота лише в цій якості, тобто в своїй трансцендентальності. Свобода, відповідно до цього, може бути правильно трактована лише з розумінням роздвоєності всього існуючого. Свобода, як і людина в цілому, належить двом світам, тому характеризується протилежними визначеннями. Таким чином, Кантівська позиція дуже своєрідна, оскільки займає в багатовіковій суперечці про свободу цілком своєрідну традицію. До цього філософи, які розглядали свободу, розділилися на два табори. Одні, відстоюючи свободу волі, обґрунтовували своє переконання аргументами індетермінізму, інші – їхні противники, будучи прихильниками детермінізму, доводили, що свобода в принципі неможлива, тому всі явища з урахуванням вольових актів є наслідком певних причин.

Ввівши в науку свободу, німецький мислитель підкреслює, що практичний розум і моральний закон без неї не мали б автономію. Свободу Кант як розуміє, як:

- породження чистого розуму;
- незалежність волі від природного феноменального закону;
- загальний принцип конституювання особистості;
- незалежність людини від свавілля будь-кого;
- головний компонент і вихідний пункт визначення права;
- умова моральної самостійності людських вчинків;
- незалежність від емпіричних умов, здатність самостійно починати низку подій;
- здатність до морального самовизначення.

Список літератури:

1. Кант И. Критика практического разума. Сочинения: В 6 т. Москва, Т.4. Ч.1. 1965. 544 с.
2. Завьялова Г. И. Философский анализ трансформаций свободы (логико-исторический аспект): дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.01. Оренбург. 2005. 124 с.
3. Funke G. Von der Aktualität Kants. Bonn, 1979. 420 p.
4. Лицук А.А. Философия истории Иммануила Канта и Иоганна Готлиба Фихте : диссертация ... кандидата философских наук: 09.00.03. Нижневартовск, 2000. 135 с.
5. Подковенко Т. О. Концепція свободи індивіда у творчості Іммануїла Канта. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 1(1). С. 45-49.
6. Кант И. О поговорке «Может быть, это и верно в теории, но не годится для практики». Кант И. Сочинения в шести томах. Москва : Мысль, 1965. Т. 4, ч. 2. С.60-106.
7. Кант И. Метафизика нравов. Соч.: В 6 т.1965. Т.4. Ч. 2. Москва: Мысль, 1965. 478 с.
8. Клевцова Э. С. Социальная свобода человека (Сущность и реализация) : дисс. ... канд. филос. наук : 09.00.11. Черкесск, 2004. 141 с.
9. Чеботарева Е. И. Онтология права и гражданского общества: философский анализ: философский анализ : дисс. ... канд. филос. наук : 09.00.11. Саратов, 2007. 160 с.
10. Аксенов А.Ю. Свобода и моральный субъект в философии Канта. XII Ломоносовские чтения. Архангельск, 2000. С. 16-18.
11. Федорова Ю. Ю. Персонализм в отечественной гносеологии XX века и идеи И. Канта : дисс. ... канд. филос. наук : 09.00.01. Ульяновск, 1999. 166 с.
12. Кант И. Критика чистого разума. Сочинения. Т.3. 1964. Москва, 1963. 799 с.
13. Кант И. Критики практического разума. Сочинения. Т. 4. Ч. 1. Москва, 1965. 478 с.
14. Соловьева Л. С. Свобода как антропологическая характеристика : дисс. ... канд. филос. наук : 09.00.13. Волгоград, 2012. 145 с.
15. Кошмило О. К. История формирования субъективности (структурно-феноменологический анализ) : дисс. ... канд. филос. наук : 09.00.01. СПб, 2001. 196 с.
16. Гибадуллина Н. И. Личность как способ человеческой экзистенции : дисс. ... канд. философ. наук : 09.00.11. Чебоксары, 2006. 195 с.

Romaniv Kh.B. KANT'S TRANSCENDENTAL FREEDOM AS THE BASIS OF PERSONAL MORALITY AND LEGAL RELATIONS

The article deals with the concept of freedom, which is the principal concept of the whole Kant's "practical philosophy", the main transcendental idea and the first postulate of Kant's ethics. According to the philosopher, person is not only an empirical individual, but a transcendental subject as well, that is why freedom depends on transcendental foundations of their being and should be provided both in external relations and in internal motives for their behaviour.

It is established that Kant's categorical imperative is a confirmation of freedom. It is based on consciousness: you can, because you must, hereafter, duty goes before freedom, moreover, this is freedom that is a voluntary fulfilment of one's duty, because person is guided "only by their own and however general legislation". Kant states that freedom is possible in the sphere of morality opposing to natural necessity. Along with this freedom as a product of pure reason only combines two worlds: sensitive and supersensitive. In accordance, freedom can be properly understood only taking into account the duality of all that exists, thus as person as a whole, it belongs to both worlds and is characterized by opposite definitions.

It is discovered that human freedom determines the content of moral independence and autonomy of personality, their ability and right to set the rules of proper things independently and follow them without any coercion and pressure. Free will is simultaneously a moral legislator and voluntary performer of moral rules. It follows therefrom that Kant's doctrine of the right through the concept of freedom goes in relation with his studies of morality. At the same time, freedom appears as the basis of personal morality, the basis of legal relations and the aim of social life.

Due to the analysis of Kant's freedom, it is established that he considers it as following: the product of pure reason; consciousness independence from natural phenomenal law; general principle of person constituting; person's independence from self-will of anyone; main component and the starting point of right determination; term of moral independence of human actions; independence of empirical conditions as the ability to independently start a series of events; ability to moral self-determination.

Key words: *freedom, right, morality, categorical imperative, transcendentalism, autonomy.*